

עובד דזה לשם שבת שמא אינו עובד מחמת עצלות ובפסחים דף נ' ע"ב אמרינן להדיא דגם מי שלא עובד מחמת עצלות מקבל שכר שבת דאמרינן התם יש שפל ונשכר דלא עביד כולי שבתא ולא עביד במעלי שבתא ופרש"י ואע"ג דלאו לשום מצוה מיכוין מצוה שלא לשמה מיהא הוא וכו' עכ"ל וראה פלגי מים חלק ב סימן לא. חזינן דגם הימנעות מדבר נחשב לאות.

עובד חמץ

ד

וראה בעל המאור בסוף פסחים וז"ל ויש ששואלין באכילת מצה מה טעם אין אנו מברכין עליה כל שבעה כמו שמברכים על הסוכה כל שבעה דהא גמרינן מהדדי **שלילה** הראשונה חובה מכאן ואילך רשות בין במצה ובין בסוכה עכ"ל ומדייק האבני נזר או"ח סימן שע"ז דמזה שהבעל המאור דימה מצה לסוכה והרי בסוכה זה ודאי שעושה מצוה כל שבעה שהרי מברך וצונו, וא"כ כשם ששבעה דסוכה הוא מצוה אף שבעה דמצה הוא מצוה ולכן מקשה מ"ט בסוכה מברכין ובמצה אין מברכין אך אם נימא שבמצה אין מצוה כיצד מקשה מסוכה למצה נימא דבסוכה שהוא מצוה מברך ובמצה שאינו מצוה אינו מברך ומזה גופא שמקשה לדמות מצה לסוכה מ"ט אינו מברך על מצה כשם שמברך על סוכה ש"מ דס"ל מצה כל שבעה הוא מצוה וראה מג"א סוף סימן תרל"ט וז"ל מה שאין מברכין על מצה כל שבעה היינו משום שאין מצוה באכילתו אלא שאין אוכל חמץ משא"כ בסוכה ועד"ז תירץ הר' שמואל שקליי דשאני מצה שבשאר ימי החג אינו אוכל לשם מצוה אלא להשביע את רעבונו לפי שאינו רשאי לאכול חמץ ומשום כך לא נתקנה ע"ז ברכה כשם שלא תיקנו לברך על אכילת בהמה טהורה כיון שאין מצוה באכילתה אלא קיים איסור לאכול טמאה משא"כ הישיבה בסוכה שאינה לצורך גופו אלא לשם מצוה ולפיכך מברך עליה ותירוצו זה מובא במכתם ארחות חיים הל' סוכה אות ל"ו וכן תירץ הברכ"י או"ח סימן תע"ה בשם בתי כהונה וראה מאירי. חזינן דס"ל למג"א והר' שמואל דמצה כל שבעה ליכא כלל מצוה.

ה

ומעתה צ"ב דהנה סוכה כז ע"א ילפינן היקש דחמשה עשר ממצה לסוכה כשם שבמצה לילה ראשון חובה ושאר הימים רשות אף סוכה לילה ראשון חובה ושאר הימים רשות וז"ל הגמ' א"ר יוחנן משום ר'

שמעון וכו' נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בחג המצות מה להלן לילה ראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות, וזה ודאי דסוכה אם רוצה לאכול הרי הוא מחוייב לאכול בסוכה ולא רק דאיכא מצוה אלא בזמן שגמר בדעתו לאכול פת הוא מחוייב לאכול בסוכה ואילו מצה גם לשיטת הגר"א שזה מצוה בשאר הימים מ"מ ליכא שום חובה וחיוב ויוקשה הרי סוכה ילפינן ממצה וכיצד יתכן דבסוכה יש חיוב בשאר הימים ובמצה ליכא כלל חיוב והא דיו לבא מן הדין להיות כנדון הא בגמ' ילפינן סוכה ממצה כשם שמצה רשות אף סוכה רשות וכיצד אמרינן שבסוכה יש חיוב בשאר הימים בזמן שבמצה ליכא חיוב בשאר הימים.

ו

ועוד יוקשה דהנה בגמ' כאן פסחים כט ע"ב קאמר ר"ש מה ת"ל לא תאכל עליו חמץ בשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ ובשעה שאינו בקום אכול מצה אינו בבל תאכל חמץ הלשון קום אכול מצה מוכיח שזה מצוה ויתירה מזו שזה חובה דקאמר קום אכול ואם נימא שבשאר ימים דפסח ליכא מצוה וליכא חיוב נצטרך להתיר אכילת חמץ בפסח דהא קאמר בשעה שאינו בקום אכול מצה אינו בבל תאכל חמץ ואם נימא שליכא חיוב לאכול מצה בשאר הימים נמצא ח"ו שמותר לאכול חמץ בשאר ימי הפסח וכבר הקשה כן הפנ"י וכתב לחדש מכח זה דר"ש יפלוג על הברייתא לקמן דששה ימים רשות וס"ל שכל שבעת ימי הפסח זהו חיוב גמור לאכול מצה.

ואבתי יוקשה גם לר"י דהא לקמן ר"י דההיקש דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות בא לקובעו חובה אפילו בזמן הזה ופרש"י וז"ל לאקושי אכילת מצה לאזהרת חמץ לקבוע אכילת מצה חובה לדורות כל זמן שהוא מוזהר על החמץ אפילו בזמן שאין פסח וכו' עכ"ל הרי קאמר שכל זמן שהוא מוזהר על החמץ אזי אכילת מצה הוא חובה ויוקשה הרי כל שבעת הימים הוא מוזהר על אכילת חמץ וממילא צריך שכל שבעת הימים יהא אכילת מצה חובה והגם שרש"י כתב היקש זה לענין זמן הזה דליכא פסח דכל זמן שמוזהר על חמץ שזה זמן הזה מוזהר נמי לקבוע מצה חובה שזה זמן הזה דליכא פסח מ"מ ה"ה לענין כל שבעת הימים דפסח דמאי שנא דכשם שהיקש דאזהרת

רש"י והרשב"ם רצה לאכול בשר בלא לחם או להתענות הרשות בידו ג"כ יוקשה כנ"ל לשם מה הוסיפו קטע זו שאם רצה לאכול בשר סגי שיכתוב לא רצה לאכול מצה אינו אוכל.

והקושיא תתחזק ביותר ממה שכתב בסוכה כו ע"א בד"ה מכאן וז"ל שאכילת מצות האמור בו אינו חובה אלא אם באת לאכול תהא אכילתך מצה ולא חמץ לשם מה מוסיף רש"י תהא אכילתך מצה סגי שיכתוב דאינו חובה ואינו מחוייב לאכול מצה אי"נ אם באת לאכול הנך יכול לאכול הכל חוץ מחמץ כמו שרש"י מסיים ולא חמץ ומהו זה שכותב רש"י אם באת לאכול תהא אכילתך מצה, ומה אם ירצה לאכול אורז ג"כ יכול דהעיקר הוא שאינו אוכל חמץ ומדוע כותב תהא אכילתך מצה דהעיקר הוא שאינו מחוייב לאכול מצה אך צריך להיזהר שלא לאכול חמץ [וביותר יוקשה דלאחר שרש"י כותב תהא אכילתך מצה מסיים ולא חמץ ויוקשה ממ"נ אם העיקר הוא שלא יאכל חמץ א"כ מדוע כתב תהא אכילתך מצה הרי יכול לאכול גם אורז ואם רצה לומר שיש מצוה וחיוב לאכול מצה א"כ מדוע מוסיף לסיים ולא חמץ]. וכפי שיתבאר לקמן ברש"י זה מונח יסוד גדול ליישב כל קושיות דלעיל.

ח

שיטת הנמוקי יוסף לקמן לו סוף אות ד. ואות ו דאסור לאכול מצה עשירה כל שבעה, לאידך חזינן מהמרדכי סוף מכילתין שמותר לאכול מצה עשירה כל שבעה ובאמת זהו מחלוקת הראשונים האם בעינן לחם עוני כל שבעה וראה רבינו דוד לקמן לו שאם דין לחם עוני הוא כל שבעה אסור לאכול מצה עשירה ומסיים דקמ"ל ריב"ל דקאמר יומא קמא לא תלושו לי בדובשא מכאן ואילך לוושו לי בדובשא ש"מ דלא בעינן לחם עוני בשאר ימים וראה לקמן לו ע"א רש"י ד"ה יום ראשון וז"ל לילה הראשון שהמצה חובה בעינן לחם עוני, וראה בפירוש רבינו יהונתן מלוניל שמשמע מהתם שת"ק ורבנן אסרו משום לחם עוני גם בשאר הימים, ויש להבין סברת פלוגתתם מ"ט הנמ"י אסור מצה עשירה כל שבעה והמרדכי מתיר וביותר צ"ב מדוע יהא אסור לאכול מצה עשירה, לכל היותר אינו יוצא ידי"ח מצה כי בעינן לחם עוני, אבל מאיזה טעם יש לאסור וגם יוקשה כיצד הנמ"י אסור כל שבעה הא חזינן מריב"ל שהתיר מצה עשירה בשאר הימים.

אכילת חמץ למצה פועל שיהא חובה במצה גם בזמן שאין פסח ה"נ נימא שההיקש דאזהרת חמץ למצה פועל שכל שבעת ימי הפסח יהא מצה חובה דמאי שנא וזה מדויק שפיר בלשון רש"י ד"ה לקובעו חובה שכתב וז"ל כל זמן שהוא מוזהר על החמץ ואפילו בזמן שאין פסח עכ"ל, נקט הלשון ואפילו לומר שזה ודאי שלכל הראש ההיקש בא ללמד לשבעת הימים שכל זמן שמוזהר על החמץ הוא מחוייב לאכל מצה בשבעת הימים וצריך להבין.

כמו"ב יוקשה אף לשיטת הגר"א שכל שבעה יש מצוה במצה אכתי כיצד מדמה בעל המאור סוכה למצה בכדי להקשות מ"ש סוכה שמברכין ממצה שאין מברכין ואמאי קשה דזה פשוט דסוכה הגם שאינו מחוייב לאכול אך ברגע שנמלך בדעתו לאכול אזי הוא מחוייב לאכול בסוכה ושפיר מברך וצונו אבל מצה אין שום חיוב לאכול מצה וכיצד יברך וצונו וא"כ יש להבין מהי קושית בעל המאור שיברך על אכילת מצה בשאר ימי הפסח.

ז

וראה רמב"ם סוכה פ"ו ה"ז וז"ל אכילת בלילי יו"ט הראשון בסוכה חובה וכו' מכאן ואילך רצה לאכול סעודה סועד בסוכה רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות או קליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה בפסח, עכ"ל ויוקשה כיצד מדמה סוכה למצה דאכתי איכא חילוק ביניהם דבסוכה אם רוצה לאכול פת, מוטל עליו חיוב לאכול בסוכה אבל במצה אין עליו שום חיוב וביותר יוקשה דהרמב"ם סותר עצמו דהא בריש פ"ו הל' חמץ ומצה כתב דאכילת מצה רשות רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן וכו' הרי שאין עליו שום חיוב לאכול מצה וכיצד כאן מדמה סוכה למצה דמשמע מינה שגם במצה איכא חובה אתמהא.

ועוד צ"ב מה שבריש פ"ו כותב הרמב"ם רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות לשם מה מפרט הרמב"ם שאם רצה אוכל אורז דוחן קליות פירות לאיזה תועלת נקט לנו הרמב"ם דוגמאות הללו, והרי סגי שיכתב רצה אוכל מצה לא רצה אינו אוכל מצה ולשם מה הוסיף הרמב"ם רצה אוכל אורז דוחן וכו' וזה יוקשה נמי לרש"י כאן דף כט שכתב רצה לזון שלא מחמץ ושלא ממצה הרשות בידו סגי שיכתוב רצה שלא לאכול מצה אינו אוכל וכן לקמן דף קכ כתבו

לחם עוני בשאר יומין יהא איסור לאכול וקושיא זו הוא נמי על לשון הרמב"ם בהל' חו"מ פ"ה ה"כ מותר ליתן התבלין והשומשין והקצח וכיו"ב לתוך הבצק וכן מותר ללוש העיסה במים ושמן או דבש וחלב או לקטף בהן וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני עכ"ל וראה מ"מ שמביא ירושלמי אמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא ידי"ח בפסח צריך שלא יהא בו משקין וג"כ יוקשה כנ"ל מהו הלשון מותר ללוש, ומהו הלשון אסור ללוש הא עסקינן בענין מצות מצה שביום הראשון אינו יוצא ידי"ח מצה, כשאוכל מצה עשירה כי בעינן לחם עוני אך לא עסקינן הכא בענין איסור והיתר אלא בענין האם מקיים המצוה של אכילת מצה ומהו הלשון אסור ומותר, ועד"ז כבר הקשה הגרי"ז בדברי הרמב"ם פ"ו ה"ה וז"ל וכן פת סולת נקייה ביותר הרי"ז מותרת ויוצא בה ידי"ח בפסח ואין אומרים בה אי"ז לחם עוני והקשה מהו הלשון מותרת וכי באיסור עסקינן.

וביותר יוקשה דהרמב"ם בפ"ה מיירי בהל' איסור והיתר של אכילה מה מותר לאכול ומה אסור לאכול ואילו בפ"ו מיירי בהלכות מצה באיזה מצה יוצא ידי"ח, והנה מצה עשירה אינו שייך לאיסור אכילה אלא הוא שייך לדיני קיום מצות מצה דמאחר שאי"ז לחם עוני אינו מקיים בזה מצות מצה, ומעתה יוקשה מה שבפ"ה ה"כ הביא הרמב"ם דיני מצה עשירה שבשאר ימי הפסח לש ביין שמן וחלב וביום הראשון לא ילוש אלא במים בלבד משום לחם עוני, ואינו מוכן לדיני לחם עוני אינו שייך להל' איסור והיתר אכילה אלא זה שייך להל' מצה ומדוע הביא הרמב"ם דיני לחם עוני ומצה עשירה נמי בפ"ה ה"כ, ומכל זה מוכח שלחם עוני ומצה עשירה שייך וקשור נמי לאיסור אכילה שלכן כתבו הרמב"ם ורבינו יונה וכל הראשונים הלשון מותר או אסור ולכן נמי אסר הנמ"י לאכול מצה עשירה כל שבעה וצ"ב מאיזה טעם יש לאסור מצה עשירה לכל היותר אינו מקיים בזה מצות מצה אך מהיכי תיתי נימא שיהא אסור לאכול.

ט

והביאור בכל הנ"ל דבאמת גם במצה יש חובה דכל זמן שאינו רוצה לאכול לחם אינו מחוייב לאכול מצה אך ברגע שרוצה לאכול לחם אזי יש עליו חיוב

והנה לקמן לו ע"א מה ת"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש וכו', וסבר ר"ע עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש לא והתניא אין לשין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש ואם לש ר"ג אומר תשרף מיד וכו', ואמר ר"ע שבתי היתה אצל ר"א ור' יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו לו דבר וכו' ל"ק הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני כדאמר להו ר' יהושע לבניה יומא קמא לא תלושו לי בדובשא מכאן ואילך לוו לי בדובשא.

וראה רבינו דוד וז"ל ואיפשר שהביא דברי ר' יהושע ללמד מהן שאין אסור במצה עשירה בשאר ימות הפסח אלא שאין יוצאין בה ידי מצה דמעיקרא כד אקשיה דר"ע מדר"ע הוה סבירא לן דר"ע דריש לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש ס"ל שיש איסור במצה עשירה כל שבעה דכולי פסח בעינן לחם עוני זכר למה שאכלו אבותינו את לחמם בעניות כי היכי דבעינן דלא ליהוי חמץ זכר למה שאכלו אותו אבותינו שלא בחמץ כמ"ש עוגות מצות כי לא חמץ ואקשי מדר"ע אדר"ע דאמר ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר דמשמע להו שהוא לומר שאין בה שום איסור שאם היה ר"ע בא ללמד שיצאו בו ידי מצה היה לו לומר שאכלו ממנה ויצאו בה ידי מצה ולא היה אומר ולא אמרו לי דבר אלא ודאי עיקר הקושיא שאנו סבורים דר"ע דאמר פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש לאסרה נמי קאמר והשתא מתרצינן דלא אמר ר"ע אלא ביום ראשון לומר שאין יוצאין במצה עשירה ידי מצה לא שיהא בו אסור בשאר ימי הפסח והיינו דר' יהושע בן לוי וכו' עכ"ל. הרי שכתב רבינו דוד דסד"א שאסור מצה עשירה כל שבעה כי כולי פסח בעינן לחם עוני ולזה מתרצינן דר"ע קאמר רק שאין יוצאין במצה עשירה ידי חובת מצה ביום הראשון אך לא קאמר שיהא אסור בשאר ימי הפסח כי בשאר ימי הפסח לא בעינן לחם עוני וזה מונח היטיב בלשון ר"ע שאמר ולשתי להם עיסה בין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר דר"ל שלא אמרו לי שיש איסור בדבר כי אם ר"ע בא ללמד שיוצא ידי"ח מצה היה לו לומר שאכלו ממנה ויצאו בה ידי"ח וע"כ דסד"א דר"ע בא לאסור מצה עשירה בשאר יומי ולזה מתרצינן שמותר לאכול מצה עשירה בשאר יומי וצ"ב מהו הענין דאסור ומותר הרי כל החיסרון של מצה עשירה הוא האם יוצאים ידי"ח אכילת מצה בלילה הראשון שקבעו הכתוב חובה אך מדוע נימא שאם בעינן

לאכול מצה וזה ממש דומיא דסוכה כשם שבסוכה אם רוצה שלא לאכול ושלא להיות בסוכה הרשות בידו אך ברגע שרוצה לאכול חל עליו חיוב להיות בסוכה כמו"כ במצה ברגע שרוצה לאכול לחם חל עליו חיוב לאכול מצה וכן מבואר להדיה באבני נזר או"ח שע"ז וזה מדויק שפיר בלשון רש"י סוכה כז אם באת לאכול תהא אכילתך מצה ור"ל שאם באת לאכול לחם אזי יש עליך חיוב לאכול מצה.

ונמצא שיש שני סוגי חובה, בלילה הראשון זהו חיוב שאינו תלוי בבחירתך דגם אם אינך רוצה לאכול לחם אתה מחוייב לאכול מצה אבל בשאר הימים זהו חיוב שתלוי בבחירתך אתה יכול להביא את החיוב עליך שאם אתה רוצה לאכול פירות אינך מחוייב לאכול מצה אך אם אתה רוצה לאכול לחם אזי אתה מחוייב לאכול מצה תהא אכילתך מצה ומעתה יתורץ שפיר מדוע הרמב"ם נקט דוגמאות רצה אוכל אורז או דוחן קליות ופירות דר"ל שענין זה שמצה הוא רשות בידו שלא לאכול מצה זהו רק כל זמן שאתה רוצה לאכול פירות אך ברגע שאתה רוצה לאכול לחם אזי נעשה בך חובה וחיוב לאכול מצה.

ולכן בדף קכ נקט רש"י שאם רצה לאכול בשר וכו' ור"ל שזה שאינו מחוייב במצה זהו רק אם רוצה בשר אך אם רוצה לאכול לחם אזי חל בו חובת מצה ושוב אי"ז רשות הוא הכניס עצמו למצב של חיוב נמצא שמה שהגמ' אומרת לקמן דף קכ מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות, הכוונה רשות שענין החיוב תלוי בבחירתו אם רוצה שלא לאכול לחם אינו נכנס לחיוב ואם רוצה לאכול לחם אזי הוא נכנס למצב של חיוב והרי"ז דומה לסוכה בשבעת הימים שג"כ נקרא רשות כהגמ' סוכה דף כז אף כאן בסוכה לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות וגם בסוכה הכונה רשות שענין החיוב תלוי בבחירתו אם רוצה שלא לאכול כלל אינו מחוייב בסוכה ואם רוצה לאכול נכנס למצב של חיוב בסוכה וכיו"ב מצינו בלשון האבודרהם תפילות חול ריש שער ג וז"ל כל המצוות טעונות ברכה וכו' ובין שהם רשות כגון מזוזה ומעקה שהרשות בידו לפטור עצמו מהם בשאינו חייב לשכון בבית המחוייב במזוזה וכו' וכן אינו חייב לקנות בית כדי שיעשה מעקה וכו' וראה פסחים כט ע"ב רש"י ד"ה כתיב וז"ל ואם רצה לזון שלא מחמץ ושלא ממצה הרשות בידו עכ"ל גם כאן כתב רש"י שרשות זהו רק כשרצה לזון שלא מחמץ כלומר כשאינו

רוצה לזון מעיסה שיכול לבוא לידי חימוץ כגון פירות אזי יכול נמי לזון שלא ממצה אבל אם רוצה לזון מעיסה שיכול לבוא לידי חימוץ כגון לחם אזי מחוייב לאכול מצה.

ונמצא שכל ז' ימי הפסח מחוייב לאכול מצה שאפוא לשמה ולחשוב שאוכל לשמה שאל"כ לא קיים את המצוה לאכול מצה והוא ביטל מ"ע כי כל זמן שרוצה לאכול לחם חל עליו חיוב לאכול מצה וממילא צריך לחשוב לשמה ואם לא חשב כן ביטל מ"ע דאכילת מצה ומעתה יובן דברי תרגום יונתן בן עוזיאל שבעה יומין תיכלון לשמיה פטיר לחמא עניא, ומעתה יובן שפיר מה שבעל המאור דימה מצה לסוכה להקשות מ"ט בסוכה מברכין ובמצה אין מברכין כי גם במצה יש חיוב לאכול מצה כל ז' ושפיר מקשה שיברך וצונו כי כשם שבסוכה אם רוצה לאכול נעשה בו חיוב לאכול בסוכה ה"נ במצה אם רוצה לאכול לחם נעשה בו חיוב לאכול מצה ומתורץ שפיר מה שהגמ' אומרת בשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ כי באמת כל שבעת ימי הפסח יש עליו חיוב לאכול מצה, אלא דההיקש של לא תאכל חמץ לשבעת ימים תאכל מצות בא ללמדינו שכל ז' ימי הפסח אם רוצה לאכול לחם יש עליו חיוב לאכול מצה והקרא עליו בא ללמדינו שבליילה הראשון גם אם אינו רוצה לאכול לחם הוא מחוייב לאכול מצה ומתורץ לשון רש"י כל זמן שהוא מוזהר על החמץ הוא מחוייב במצה וזהו כנ"ל שאם רוצה לאכול לחם הוא מחוייב במצה וכן מתורץ לשון הרמב"ם בהל' סוכה דאכילת סוכה מכאן ואילך כדין אכילת מצה בפסח.

י

והנה במצה יש דין שצריך שיכול לבוא לידי חימוץ ורק בכה"ג יוצא ידי"ח מצה דבעינן מצה שיכול לבוא לידי חימוץ אך אם אוכל מצה עשירה עיסה שנלושה ביין שמן ודבש בלא מים לעולם אינו בא לידי חימוץ ואינו יוצא ידי"ח מצה וראה רמב"ן במלחמות פסחים לו ע"א וז"ל ואם בלא מים תיפוק ליה משום שכל שאינו בא לידי חימוץ אין יוצאין בו במצה, עכ"ל.

והנה אם אוכל מצה עשירה שנלושה במים יין ושמן מצד אחד יכול לבוא לידי חימוץ אך מצד שני אינו נקרא לחם עוני והרי בלילה הראשון בעינן לחם עוני ומצינו בזה פלוגתא דהמהר"ל בס' גבורות ה' פרק מח

הקובע גדר של מצה דאם זה לחם עוני אזי יש לזה גדר של מצת מצוה ואם אי"ז לחם עוני הגם שיכול לבוא לידי חימוץ אין לו גדר של מצה ולא קיים ידי"ח בערב תאכלו מצות אף לא בדיעבד, ולכן לפי המג"א מותר לאכול מצה עשירה שיש בה מים בע"פ כיון שאינו יוצא ידי"ח מצה בליל הסדר.

וראה אבני נזר או"ח סימן שע"ז שמבאר דזה שאמרנו שאם רוצה לאכל לחם הוא מחוייב לאכול מצה זהו רק אם רוצה לאכול עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ ואזי יש לו החיוב לאכול מצה וזהו מצה עשירה שיש בה מים ובזה אמרין שאם רוצה לאכול מצה עשירה עם מים שזה עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ אזי יש לו חיוב לקיים מצות מצה אבל אם רוצה לאכול מצה עשירה של מי פירות בלא מים מאחר שאינו יכול לבוא לידי חימוץ אזי אין לו החיוב לאכול מצה וי"ל שזה כלול בההיקש לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לומר לך שרק בעיסה שיש בה חשש אזהרת חמץ בזה יש לך החיוב לאכול מצה וזה מונח היטב בלשון רש"י בסוכה כז אם באת לאכול תהא אכילתך מצה ולא חמץ ור"ל רק בעיסה שאפשר לומר בה ולא חמץ שיש בה חשש חמץ שצריך להיזהר בה שלא יהא חמץ רק כזה עיסה יש בה מצות וחיוב של אכילת מצה תהא אכילתך מצה אבל אם באתה לאכול עיסה שאין בה מים ויש בה רק מי פירות שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ אזי אין לך חיוב לאכול מצה.

והנה לפי המג"א שלחם עוני זהו הקובע גדר מצה ואם אינו לחם עוני אי"ז בגדר מצה הגם שיכול לבוא לידי חימוץ יוצא שאסור לאכול מצה עשירה עם מים בליל פסח שהרי ילפינן שאם רוצה לאכול עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ אזי חל בו חיוב לאכול מצה, והגדר של מצה הוא לחם עוני ואם יאכל מצה עשירה שיש בה מים לא קיים מצות מצה ונמצא שמבטל מ"ע של חיוב מצה ולכן בשלמא אם אוכל מצה עשירה בלא מים אין לו חיוב לאכול מצה אבל אם אוכל מצה עשירה עם מים שזה עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ שאזי יש לו חיוב לאכול מצה והרי גדר מצה זהו דווקא לחם עוני שהוא הקובע דלחם עוני פועל שיש לזה גדר מצה ואם אוכל מצה עשירה עם מים הרי"ז כמו שלא אוכל מצה ונמצא שהוא מבטל מ"ע של חיוב לאכול מצה בזמן שלפועל הוא מחוייב לאכול מצה (אלא שיש לחקור האם לחם עוני זהו כל לילה הראשון או רק בכזית של חובה) ונמצא

ס"ל שיוצא ידי"ח מצה רק שחסר לו המצוה דלחם עוני כי מאחר שיש בזה מים ושמץ ודבש הרי יכול לבוא לידי חימוץ ושפיר מקיים בזה מצות מצה אלא שזה רק בדיעבד, ומשום פוסק הרמ"א סימן תע"א ס"ב וז"ל אבל מצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול כל יום יד עכ"ל והיינו דיש נ"מ אם זה מצה עשירה בלא מים שאינו יכול לבוא לידי חימוץ שאז גם לדעת המהר"ל אינו יוצא ידי"ח וכזה מצה עשירה התיר ר"ת לאכול ערב פסח, אבל מצה עשירה עם מים שיכול לבוא לידי חימוץ יוצא ידי"ח מצות מצה וזה אסור לאכול ערב פסח והיינו דס"ל להמהר"ל שיש שני מצוות האחד מצות מצה וזה מקיים בכל עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ והשנית לחם עוני ולכן בדיעבד בליל הפסח אם אין לו לחם עוני יכול לקיים מצות מצה דמצה עשירה שיש בה מים וזהו כוונת הרמ"א מצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול כל י"ד ור"ל אפילו מצה עשירה אם זה מצה עשירה עם מים שאתה יוצא ידי"ח מצה אסור לאכול ביום יד.

הנה ז"ל המהר"ל בס' גבורות ה' פרק מ"ח, ועל פי דרכים אלו אנו לומדים שמי שאין לו מצה גמורה כלל, כי אם מצה עשירה, אין מצוה כלל לאכול אותה, שאם היה מצוה לאכול מצה עשירה כשאין מצה אחרת, היה אסור (בער"פ) אפילו מצה עשירה לאכול, שהרי ראוי להיות יוצא בה כשאין מצה אחרת. ויש לדקדק על זה כיון דכתיב בערב תאכל מצות ומצה עשירה מצה היא, שהרי כל המנחות באות מצה והיו נלושות בשמן, וא"כ היכא שאין לו רק מצה עשירה ולא יכול לקיים מצות לחם עוני, למה לא יקיים מצות מצה לכל הפחות, ולפי זה אפילו מצה עשירה אסור לאכול (בער"פ) וכו', אמנם בודאי הא מלתא נראה פשוט אם אין שום מים במצה, דבכה"ג לאו משום מצה עשירה בלבד אינו יוצא בה, רק משום דלא בא לידי חימוץ, ובודאי במצה שאינה באה לידי חימוץ אינו יוצא בה כלל אף בשעת הדחק, דהוי כמו אורז ודוחן דלא הוי מצה כלל, וכה"ג בודאי שרי (לאכול בער"פ). ור"ת שהיה מתיר בודאי כה"ג התיר, והא לא הוי טעמא משום מצה עשירה, שזה שייך במצה שיש בה מים ומי פירות ביחד, דזה בא לידי חימוץ רק דהוי מצה עשירה, אבל אם נלושה במי פירות בלבד דבר זה לא בא לידי חימוץ ושרי לגמרי עכ"ל. אך המג"א שם סק"ה פליג על המהר"ל וס"ל שמצה עשירה גם אם יש בה מים אינו יוצא ידי"ח מצה אפילו בדיעבד לא כי ס"ל שאי"ז שני מצוות אלא זה היינו הך שלחם עוני זהו

שלפי מג"א אם יאכל מצה עשירה עם מים לא רק שלא קיים מצות מצה אלא עוד עבר עבירה שבטל מ"ע.

ובזה יובן שפיר דברי הגמ' לקמן דף לו דמה שר"ע אוסר מצה עשירה זהו רק בלילה הראשון אבל בשאר ימי הפסח הוא מתיר מצה עשירה וכן ר' יהושע הורה לבנו ^{שביט} שביומא קמא לא תלושו לי בדובשא אך ביום השני לושו לי בדובשא ומבאר רבינו דוד דסד"א שבכל שבעת ימי הפסח יש חיוב לחם עוני וממילא אסור לאכול מצה עשירה קמ"ל שרק ביום הראשון יש חיוב לחם עוני ולכן מותר לאכול מצה עשירה בשאר ימי הפסח ועיין ר"ן שג"כ נקט הלשון אסור ומותר וכן בעוד ראשונים. והקשינו מהו הלשון מותר ואסור, הא לחם עוני זהו ענין של קיום מצות מצה ומהו הלשון מותר ואסור ומעתה יובן שפיר דה"ק סד"א שכל ד' ימי הפסח יש מצות לחם עוני ונמצא שלחם עוני הוא הקובע גדר של מצה בכל ד' ימי הפסח שאם זה לחם עוני אזי יש לו גדר של מצה ואם אי"ז לחם עוני אין לו גדר של מצה ולכן אם בא לאכול עיסה שיש בה מים ומי פירות כלומר מצה עשירה עם מים הרי הוא בא לאכול עיסה שיכול לבוא ידי חימוץ ואז חל בו חיוב לאכול מצה והרי גדר של מצה זהו רק לחם עוני ונמצא שאם אוכל מצה עשירה עם מים הוא מבטל מ"ע של חיוב מצה והרי הוא עובר איסור בזה שמבטל מ"ע ולכן סד"א שאסור לאכול מצה עשירה עם מים כי בזה נתקיים בו הכלל שאם באת לאכול עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ תהא אכילתך מצה אתה מחויב לאכול מצה ואם אינו לחם עוני אי"ז גדר של מצה ונמצא שמבטל מ"ע של חיוב מצה ולכן קאמר רבינו דוד סד"א שאסור לאכול מצה עשירה עם מים כל שבעה ולזה קמ"ל ר"ע ור' יהושע שרק ביום הראשון יש ענין דלחם עוני אבל בשאר הימים אין חיוב דלחם עוני וממילא רק ביום הראשון לחם עוני הוא הקובע גדר של מצה אבל בשאר הימים גם אם אינו לחם עוני יש לו גדר של מצה כי מאחר שאין לחם עוני בשאר הימים ממילא בשאר הימים גדר מצה הוא שיכול לבוא לידי חימוץ וגם אם אינו לחם עוני יש לו גדר של מצה ולכן בשאר ימי הפסח מותר לאכול מצה עשירה עם מים כי כשבא לאכול עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ יש עליו חיוב לאכול מצה וכשאוכל מצה עשירה עם מים שפיר קיים מצות מצה כי בשאר הימים גדר מצה הוא שיכול לבוא לידי חימוץ ולכן מצה עשירה עם מים זה נקרא עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ וכשאוכל מצה עשירה עם מים הוא מתחייב

לאכול מצה ושפיר קיים בזה מצות וחובת מצה ולכן מובן שפיר הלשון אסור ומותר שכתב ר"ת דסד"א שלחם עוני הוא כל ד' ימי הפסח וממילא לחם עוני קובע גדר מצה כל ד' ימי הפסח וכשאוכל מצה עשירה עם מים לא קיים מצות מצה קמ"ל שבשאר ימי הפסח אי"צ לחם עוני ולכן הגדר של מצה הוא שיכול לבוא לידי חימוץ וגם אם אי"ז לחם עוני יש לו גדר מצה ושפיר מקיים מצות חובת מצה כשאוכל מצה עשירה עם מים שהרי זה עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ, מתורץ שפיר לשון הרמב"ם בפ"ה ה"כ מותר ללוש העיסה במים ושמן וביום הראשון אסור ללוש לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני וכוונתו כנ"ל בשאר ימים אין דין לחם עוני ושפיר מקיים מצות חובת מצה כשאוכל מצה עשירה עם מים ולכן כתב מותר כי לא מבטל מ"ע אבל בראשון אסור כי יש בו דין לחם עוני וממילא מצה עשירה עם מים אין לו גדר של מצה ולא קיים בזה מצות חובת מצה ונמצא שכשאוכל מצה עשירה עם מים הוא מבטל מ"ע דחובת מצה ולכן בראשון אסור דלא רק שלא מקיים מצות חובת מצה אלא עובר איסור כי הוא מבטל מ"ע דחובת מצה.

ומתורץ שפיר הא דהרמב"ם נקט הלכה זו דאסור ללוש במים ושמן ביום הראשון ומותר ללוש במים ושמן בשאר הימים בפ"ה והלא פ"ה מיירי בהל' איסור והיתר דאכילה ורק בפ"ו מיירי בהל' קיום מצות מצה, ומדוע נקט הלכה זו דלחם עוני בפ"ה גבי איסור והיתר דאכילה ומעתה יתורץ שפיר כי דין לחם עוני נוגע נמי לאיסור והיתר כי ביום הראשון שיש בו דין לחם עוני זהו קובע שמצה עשירה עם מים אין לו גדר של מצה וממילא אם אוכל מצה עשירה בלילה הראשון כבר נתחייב בחיוב לאכול מצה ומאחר שאינו יוצא בה ידי"ח מצה הרי"ז מבטל מ"ע של חובת מצה ושפיר זה שייך לדניי איסור והיתר ולכן נקט הלכה זו נמי בפ"ה, ואח"כ חזר הרמב"ם וכתב נמי בפ"ו ה"ה כי דין לחם עוני הוא קשור נמי לקיום מצות מצה.

ומעתה יובן שפיר מה שהמרדכי אוסר לאכול מצה עשירה כל ד' ימי הפסח וי"ל דס"ל כהמג"א שלחם עוני הוא הקובע גדר של מצה וס"ל נמי שכל שבעת ימי הפסח יש דין לחם עוני ונמצא שכשרוצה לאכול מצה עשירה עם מים שזה יכול לבוא לידי חימוץ הוא נתחייב בחיוב אכילת מצה ומאחר שאינו מקיים מצות מצה במצה עשירה נמצא שמבטל מ"ע של מצה

ועובר איסור ומה שהמרדכי התיר לאכול מצה עשירה כל ז' י"ל דמיירי במצה עשירה שאין בה מים שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ שאז אין לו חיוב לאכול מצה ולא מבטל מ"ע דחובת מצה ושפיר מותר לאכול מצה עשירה בלא מים וא"כ י"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דהנמ"י שאוסר מיירי במצה עשירה עם מים והמרדכי שהתיר מיירי במצה עשירה בלא מים.

ובזה יתורץ שפיר הא דהקשינו לדעת הנמ"י שאסור לאכול מצה עשירה כל ז' ימי הפסח כיצד יבאר הם דר"ע ור' יהושע שלשו בשאר ימי הפסח בדבש ויין ושמן ולהנ"ל לא יוקשה דר"ע ור' יהושע מיירי במצה עשירה בלא מים והנמ"י מיירי במצה עשירה עם מים.

וזה אופן אחר לבאר דלא פליגי וזה דוחק ועוד נראה לומר דלעולם המרדכי והנמ"י פליגי ופלוגתתם הוא בזה דכו"ע ס"ל כמג"א שלחם עוני הוא הקובע גדר מצה וכו"ע מיירי במצה עשירה עם מים אלא דהנמ"י ס"ל שדין לחם עוני הוא כל שבעה ולכן כל השבעה ימים לחם עוני הוא הקובע גדר מצה. והמרדכי ס"ל כרבינו דוד ורק ביום הראשון יש דין לחם עוני אבל בשאר ימי הפסח אין דין לחם עוני וא"כ בשאר ימי הפסח לחם עוני אינו קובע גדר מצה ושפיר מקיים מצות מצה גם במצה עשירה עם מים, כי בשאר ימי הפסח גדר מצה הוא מה שיכול לבוא לידי חימוץ ומצה עשירה עם מים יכול לבוא לידי חימוץ ומקיים בו מצות חובת מצה ושפיר התיר המרדכי ורבינו דוד מצה עשירה עם מים בשאר ימי הפסח.

ובאופן שלישי נראה לבאר פלוגתתם דכו"ע ס"ל דבעינן לחם עוני כל ז' ימי הפסח, וכו"ע מיירי במצה עשירה עם מים אלא דהמרדכי ס"ל כהמהר"ל דלחם עוני ועיסה שבא לידי חימוץ זהו שני מצוות נפרדות והיינו דלענין מצות מצה סגי שיכול לבוא לידי חימוץ. אלא שיש עוד מצוה לחם עוני, ולכן גם במצה עשירה עם מים מתקיים מצות מצה הגם שחסר בו דין לחם עוני ונמצא כשאוכל מצה עשירה עם מים ונתחייב בחיוב מצה, שפיר מקיים בו דין חובת מצה ולכן מותר מצה עשירה עם מים כל ז' ימי הפסח והנמ"י ס"ל כהמג"א שלחם עוני הוא הקובע דין גדר מצה ונמצא שכשאוכל מצה עשירה עם מים לא קיים חובת מצה והרי הוא עובר איסור שמבטל מ"ע חובת מצה ולכן אסור מצה עשירה כל ז', אך דרך השני נראה עיקר.

והנה לפי המג"א שלחם עוני הוא הקובע גדר מצה ורק ביום הראשון שהוא מחוייב לחם עוני הוא הקובע גדר מצה יש לעיין בדין לחם עוני דבליילה הראשון האם זהו רק על כזית של ליל הסדר או"ד זהו על כל הלילה של ליל הסדר שיש בו חיוב לחם עוני ונ"מ שאם נימא שזה רק על כזית, נמצא שאח"כ מותר לאכול מצה עשירה עם מים כי אחרי כזית שוב אין דין לחם עוני וממילא גם מצה עשירה עם מים יש לה גדר מצה אך אם נימא שכל הלילה הראשונה יש חיוב לחם עוני נמצא שלחם עוני קובע גדר מצה כל לילה הראשון וא"כ אסור לאכול מצה עשירה כל לילה הראשון, ולשון הגמ' לקמן לו יום ראשון וכן לשון הרמב"ם וביום הראשון ופרש"י לילה הראשון וכן דייק המ"מ איברא ראה המשך לשון רש"י לילה הראשון שהמצה חובה בעינן לחם עוני וראה מ"מ שמביא לשון הירושלמי אמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא ידי"ח בפסח צריך שלא יהא בו משקין, עכ"ל נקט כזית ושמא י"ל דר"ל לענין מצה עשירה בלא מים שחסר בו הענין שלא יכול לבוא לידי חימוץ וחזינן שלחם עוני זהו רק בכזית אבל אחרי כן אין דין לחם עוני ושפיר גם מצה עשירה עם מים יש לו דין וגדר של מצה ויהא מותר לאכול מצה עשירה עם מים גם בלילה הראשון ומעתה יובן לשון רש"י לילה הראשון שהמצה חובה בעינן לחם עוני והנראה שרש"י ר"ל שדין לחם עוני זהו רק בכזית וממילא אחרי שאכל הכזית אין דין לחם עוני הגם שזה לילה הראשון ונ"מ שיהא מותר לאכול מצה עשירה עם מים וכ"ש שיהא מותר לאכול מצה עשירה בלא מים דממ"צ מצה עשירה בלא מים הרי אין לו חיוב לאכול מצה, ואילו מצה עשירה עם מים יש לו חובת מצה אך מקיים חובת מצה גם עם מצה עשירה כי אחרי הכזית אזי אין הלחם עוני קובע גדר מצה אלא זה עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ הוא הקובע גדר מצה ושפיר יצא ידי"ח מצה.

אלא שמלשון הרמב"ם שנקט יום הראשון משמע שדין לחם עוני זהו כל הלילה ולא רק בכזית וסומך על הקרא שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני וגו' ומעין תזכור את יום צאתך מא"מ וגו' קאמר יום צאתך דקאי על ליל ט"ו.

ובלשון הירושלמי במה שקאמר צריך שלא יהא בו משקין אפשר נמי לפרש שמייירי במצה עשירה בלא פירות שאינו בא לידי חימוץ, וראה משנת יעב"ץ

סימן טז שביאר שיטת הרמב"ם באופן אחר שלא כמו שביארנו כאן.

ועתה נחזור לקושית בעל המאור מ"ט מברכין על סוכה כל ז' ואין מברכין על מצה כל ז' ולעיל הוכחנו מקושת בעל המאור שגם במצה זהו חובה שאל"כ כיצד מדמה סוכה למצה וע"כ שבשניהם יש חובה כשם שבסוכה אם רוצה לאכול יש לו חובה לישב בסוכה כך גם במצה אם רוצה לאכול עיסה שיכול לבוא לידי חימוץ הוא מחוייב לאכול מצה ולכן הקשה מ"ש מצה שאין מברכין מסוכה שמברכין ותירץ דבפסח יכול אדם להתקיים בשאר ימי החג אם יהיה ניזון באורז וכדומה בלא אכילת מצה משא"כ בסוכה שאין יכול לעמוד בלא שינה ג' ימים והוא חייב לישון בסוכה ולטייל בה נראה שדי חמד מערכת חו"מ סימן יד אות יוד, חזון עובדיה ח"א סימן לב גליוני הש"ס ידי דוד למהר"ד קראסו דף רי"ט ע"ד שו"ת קרית חנה דוד ח"א סימן קד]. והיינו שכל חיוב שתלוי בבחירתו שיכול למנוע עצמו מחיוב אין בזה ברכה ולכן סוכה שאינו יכול למנוע עצמו מחיוב זה הגם שיכול למנוע מאכילה פרטית זה אבל בכללות אינו יכול למנוע עצמו מהסוכה שהרי אינו יכול להתקיים בלא שינה לכן מברך ויש לתווכך שמא כוונת בעל המאור למה שכתב בספר החיים סימן תרל"ט ובאשל אברהם שאין מברכין על האכילה בסוכה כמו שמברכים על אכילת מצה בפסח כיון שעיקר המצוה בסוכה היא הישיבה, ויש לומר שעומק הכוונה בזה דאכילה יכול למנוע עצמו מאכילה המחייבת בסוכה שהרי יכול לאכול פירות דרך פת מחייבת בסוכה ומאחר שיכול למנוע עצמו מאכילה המחייבת בסוכה לכן אין מברכין על אכילה בסוכה אך שינה אינו יכול למנוע עצמו שהרי אינו יכול להתקיים בלא שינה והרי שינה מחייב סוכה לכן מברכין לישב בסוכה שכונתו לישון ולטייל בה, ועדיין צע"ק סוף סוף יכול למנוע עצמו מאכילה והרי בפועל החיוב בסוכה בא ממה שאוכל פת וחיוב זה הוא יכול למנוע וע"כ יש לצרף שו"ת דברי חיים למהר"ח טוביה מילניק סימן א. דכיון שהתורה חילקה שבלילה הראשון יש מצוה חיובית לאכול מצה משא"כ בשאר הימים גם חז"ל לא תיקנו ברכה אלא לילה הראשון אבל בסוכה שהברכה על הישיבה שנצטוו בה בפסוק בסוכות תשבו שבעת ימים וכיון שהתורה כללה את המצוה לכל שבעת הימים כמו"כ תיקנו חז"ל את הברכה לכל שבעה, ור"ל שמכיון שהתורה כתבה בסוכה סתם תשבו שבעת ימים

והתורה לא חילקה לכן מברכין כל ז' אבל במצה שהתורה חילקה מפורש לכן אין מברכין והגם שילפינן סוכה ממצה שגם בסוכה ששה ימים רשות אך מאחר שהתורה לא חילקה מפורש לכן מברכין כל שבעה כלומר בסוכה לא ראינו שהתורה תחלק מפורש בין לילה הראשון לשאר הימים אבל בפסח התורה חילק מפורש דהא לקמן קכ ילפינן מקרא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו' אלא שסוכה ילפינן ממצה בגז"ש טו טו דאף בסוכה תחלק בין ראשון לשאר ימים אך התורה לא כתבה מפורש בסוכה לחלק. וי"ל שהתורה לא חילקה בסוכה כי א"א שימנע עצמו משינה כל שבעת הימים נמצא שהחיוב אינו תלוי בבחירתו וענין האכילה זהו רק פרט בענין של תשבו, ולכן הגם שבפרט של אכילה יכול למנוע עצמו שלא לבוא לידי חיוב סוכה אך הרי אכילה זהו רק פרט מתשבו והרי בכללות תשבו בסוכה כולל נמי שינה והרי אדם לא יכול למנוע עצמו משינה בסוכה ונמצא שכללות ענין תשבו בסוכה זהו חיוב שא"א למנוע עצמו מזה ולכן הגם שבפרט של אכילה יכול למנוע אך מאחר שאכילה זהו פרט מתשבו ובכללות אינו יכול למנוע עצמו מתשבו לכן התורה לא חילקה בסוכה בין הראשון לשאר הימים, לכן מחוייב לברך לישב בסוכה כל ז' אבל מצה שיכול למנוע עצמו מחיוב מצה לכן התורה חילקה בין הראשון לשאר ימים משו"ה אין מברכין על מצה כל ז', ואכתי צ"ע מדוע מברך להתעטף בציצית הרי התם זה חיוב שיכול למנוע שהרי אם לא ילבש בגד של ד' כנפות לא יתחייב ואעפ"כ מברך.

[המשנה](#)

והנה עפ"י כל הנ"ל נראה לתרץ ממה שיוקשה מדברי הרמב"ם הל' שבועה פ"א ה"ו וז"ל נשבע לבטל את המצוה כיצד כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית שלא ילבש תפילין ושלא יישב בסוכה ולא יאכל מצה בלילי הפסח עכ"ל ולפי מה שנתבאר לעיל דמצה וסוכה תרוויחו שווים שענין החיוב תלוי בבחירתו, כשם שבסוכה אם רוצה לאכול הוא מחוייב בסוכה אף במצה אם רוצה לאכול לחם הוא מחוייב במצה ונמצא שגם בשאר ימי הפסח הוא מחוייב במצה א"כ מדוע נקט הרמב"ם שבועה יאכל מצה בליל הפסח הו"ל שלא יאכל מצה בשבעת ימי הפסח.

וי"ל דזה ודאי שאם ישבע מפורש שכשרוצה לאכול לחם לא אוכל מצה הרי"ז בגדר נשבע לבטל מצוה כי ברגע שרוצה לאכול לחם הוא מחוייב במצה, אבל הרי

יתכן שהכוונה שלא יאכל מצה גם כשאנו רוצה לאכול לחם ואז באמת אינו מחוייב במצה ואינו מבטל את המצוה ונמצא שכשנשבע שלא לאכול מצה מיגו שהשבועה חל במקרה שלא רוצה לאכול לחם ממילא השבועה יחול נמי במקרה שרוצה לאכול לחם מדין איסור כולל אבל בסוכה א"א לומר שהשבועה חל במקרה שאנו רוצה לאכול כי אכילה זהו פרט מתשבו ובתוך המצוה של בסוכות תשבו שבעת ימים כלול נמי שינה וזה ודאי שאינו יכול למנוע מעצמו שינה ונמצא שכשנשבע שלא אשב בסוכה הלשון ישיבה בסוכה לא הולך רק על אכילה אדרבה זהו הולך על כללות הענין דתשבו ואדם לא יכול למנוע עצמו משינה נמצא שנשבע מפורש לבטל מצוה וכלומר בתשבו יש פרט של אכילה ופרט של שינה ומהפרט של שינה אינו יכול למנוע עצמו והרי שינה זהו פרט של תשבו וא"כ כשנשבע שלא אשב בסוכה שבועה זו כולל נמי ענין השינה ונמצא שענין השינה שכלול בתשבו זהו נשבע לבטל את המצוה ולכן השבועה לא חל ויש להוסיף דמיגו שהשבועה לא חל על השינה שבתשבו ממילא השבועה לא חל נמי על האכילה שבתשבו עכ"פ התירוק בקיצור הוא כשנשבע שלא לאכול מצה הרי יכול למנוע עצמו מחובת מצה כשלא רוצה לאכול לחם, אבל כשנשבע שלא אשב בסוכה תשבו זהו כלל שכולל בתוכו את ענין השינה דהשינה זהו פרט בתשבו והרי משינה לא יכול למנוע עצמו ונמצא שנשבע לבטל את המצוה ומדויק שפיר לשון הרמב"ם שלא יישב בסוכה, ולא כתב שלא אוכל בסוכה, ושמא י"ל שאם ישבע שבועה שלא אוכל בסוכה זה לא חשיב נשבע לבטל מצוה שהרי יכול למנוע עצמו מאכילה אם לא יאכל לחם וממילא שמא גם התם נימא איסור כולל מיגו שהשבועה חל כשלא רוצה לאכול פת, השבועה נמי יחול כשרוצה לאכול פת שלא יחשב נשבע לבטל מצוה.

ועוד יש לתרץ כשנשבע שלא יישב בסוכה נשבע על דעת התורה שלא חילקה בין הראשון לשאר הימים וע"כ התכוין להישבע לאופן שמחוייב בסוכה כגון שרוצה לאכול פת או לישון ולכן חשיב נשבע לבטל מצוה. אך במצה שהתורה חילקה בין ראשון לשאר ימים ע"כ מסתברא נשבע באופן שאינו מחוייב במצה כגון שלא רוצה לאכול לחם ונשבע ע"ד התורה שנותנת אפשרות להימנע מחובת מצה כגון שלא רוצה לאכול לחם ולכן לא נקרא נשבע לבטל מצוה והשבועה חלה ושפיר נקט הרמב"ם ולא יאכל מצה בלילי הפסח דווקא.

ויש להוסיף דעפ"י הנ"ל יש לתרץ מה שהתוס' בעירובין ובמנחות לא כתבו שאכילת מצה זהו אות דלעולם ס"ל שמצה זהו חובה ומצוה אלא מאחר שחובת המצה תלוי בבחירתך לכן א"א להחשיבו אות שהרי רק אם רוצה לאכול לחם הוא מחוייב במצה ודבר התלוי בבחירה אינו נחשב לאות.

ובמילים פשוטות נראה לבאר כונת תירוק בעל המאור מה שתיקנו לברך לישב בסוכה על הישיבה ולא על האכילה, כי מצות הסוכה זהו תשבו ומצד תשבו זהו חיוב שלא תלוי בבחירתו כי אינו יכול להיות במצב שלא לישון ג' ימים והגם שמצד אכילה יכול להיות במצב שלא לאכול אך אכילה זהו פרט של תשבו דחיוב אכילה בסוכה זהו חיוב של תשבו שמתבטא באכילה ומכיון שעיקר מצות סוכה זהו תשבו ואילו אכילה זהו רק פרט של תשבו לכן תיקנו לברך על הישיבה ולכן מברכין כל ז' ימי סוכה כשאוכל בסוכה הגם שאכילה זהו חיוב שתלוי בבחירתו אך מאחר דאכילה זהו פרט של תשבו ומצד תשבו אינו תלוי בבחירתו לכן מברכין בסוכה כל ז' אבל מצה שכל מצוותו זהו אכילה ומצד אכילה זהו חיוב שתלוי בבחירתו לכן אין מברכין כל ז'.

ומדויק שפיר לשון רש"י הכא בפסחים אם רוצה לזון שלא מחמץ ושלא ממצה הרשות בידו ור"ל שענין הרשות זהו רק כשאנו רוצה לזון מחמץ אזי יש לו רשות שלא לאכול מצה אבל ברגע שרוצה לזון מלחם כלומר מעיסה שיכול לבוא לידי חימוץ אזי כבר אינו בגדר רשות אלא המצה נהפך עליו לחובה שהוא חייב לאכול מצה א"כ כוונת רש"י לזון שלא מחמץ כלומר שאנו רוצה לזון מעיסה שיבוא לידי חימוץ.

הנה לעיל הקשינו לפי תירוק בעל המאור שמצה אין מברכין כי זהו חיוב שתלוי בבחירתו הקשינו א"כ מדוע מברכין על ציצית הרי"ז ג"כ חיוב שתלוי בבחירתו ושמא י"ל שאם נצרף דברי חיים לתירוק בעל המאור יתורץ שפיר כי ביארנו שדברי חיים זהו ע"ד טעמא דקרא, מדוע בסוכה התורה לא חילקה מפורש בין לילה הראשון לשאר הימים ובמצה התורה חילקה מפורש ונתבאר כי סוכה זהו חיוב של תשבו ומצד תשבו החיוב אינו תלוי בבחירתו שהרי אינו יכול שלא לישון ג' ימים ובכלל תשבו זהו חיוב שלא תלוי בבחירתו ולכן התורה לא חילקה מפורש והגם שבענין האכילה זהו תלוי בבחירתו אך אכילה זהו פרט של תשבו ולכן בענין

הפסחים

בבחירתו נחשב לאות ומאחר שחייב מצה תלוי בבחירתו אינו יכול להיחשב לאות ולכן סוכה שעיקר חיובו זהו תשבו ומצד תשבו אינו תלוי בבחירתו והגם שאכילה תלוי בבחירתו אך אכילה זהו פרט בענין תשבו ומצד תשבו שפיר נחשב אות ומדויק שפיר שהתוס' לא כתבו שאוכל בסוכה אלא יושב בסוכה.

הפסחים

ועפ"ז יש לתרץ מדוע ציצית לא נחשב לאות הרי"ז מצוה השקולה כנגד כל התורה כולה ולהנ"ל יתורץ שפיר כי מאחר שזהו חיוב התלוי בבחירתו אינו יכול להיחשב כאות.

ובזה יובן מה שמברכין על הישיבה ולא על האכילה מכיון שבסוכה המצוה הוא תשבו, ואילו אכילה זהו רק פרט בענין תשבו והרי כל הטעם לברך הוא מצד החיוב שאינו תלוי בבחירתו וזהו תשבו וכנ"ל שמצד תשבו הוא מחוייב כל השבעת ימי סוכה ולא רק מצד שאינו יכול ג' ימים בלא שינה אלא זהו חיוב שצריך להיות ולדור בסוכה שבעת ימים.

ועפ"ז יובן מה שבעל המאור מציין לשבת דף קלא ושם כתב רש"י ד"ה אי מסוכה שכן נוהגת בלילות כבימים ואילו מצה לילה הראשון חובה ותו לא.

וי"ל שהכוונה בזה דסוכה זהו"ע של תשבו וזה לא תלוי בבחירתו ולכן זה כל הזמן ימים ולילות אבל מצה זהו אכילה וזה תלוי בבחירתו ואופן היחיד שלא תלוי בבחירתו זהו ליל פסח ולכן נוהגת רק בלילות.

הפסחים

אכילה התורה אמרה שנלמד ממצה כלומר אכילה בסוכה זה תלוי בבחירתו ולכן התורה אמרה ברמז של גז"ש לילך ממצה שזה רשות אך מפורש התורה לא רצתה לכתוב מכיון שאכילה זהו פרט בענין תשבו ומצד תשבו זהו חיוב בלא בחירה עכ"פ בסוכה התורה לא חילקה מפורש ואילו במצה שעיקר ענינה זהו אכילה התורה חילקה מפורש ולכן במצה אין מברכין ועפ"ז יש לתרץ שגם בציצית התורה לא אמרה מפורש דבתורה כתיב גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך ולא כתוב מפורש שאם אין לך ד' כנפות אתה פטור מציצית ולכן מברכין על ציצית ועדיין צ"ע.

הפסחים

היוצא דבמצה יש שני סוגי חובה בלילה הראשון ילפינן מעליו שזה חיוב שאינו תלוי בבחירתו בשאר הימים ילפינן מההיקש לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בקום אכול מצה ישנו באזהרת חמץ שכל השבעת ימים זהו חיוב התלוי בבחירתו שאם רוצה לאכול עיסה שבא לידי חימוץ הוא מחוייב לאכול מצה.

הפסחים

והנה נתבאר לעיל דתוס' במו"ק ס"ל שמצה זהו מצוה בשאר הימים ולכן כתב שאכילת מצה הוא אות ותוס' בעירובין ובמנחות ס"ל שאכילת מצה אינו מצוה ולכן לא כתב שאכילת מצה זהו אות אך עפ"י המבואר לעיל י"ל דלכו"ע מצה זהו חיוב ומצוה גם בשאר הימים אלא דתוס' בעירובין ובמנחות ס"ל שחיוב התלוי בבחירתו לא יכול להיחשב לאות דרק חיוב שאינו תלוי

הפסחים

סימן מה

חמץ אסור במשהו ובענין דבר שיש לו מתירין לרש"י וזה"ל

המ"מ חו"מ פ"א ה"ה ועיין כס"מ חו"מ פ"ה ה"ה וראה דבר שמואל, וראה שו"ת תורת חסד סימן כ' שביאר ששה נ"מ בזה שחמץ אסור במשהו אם הוא מטעם דשל"מ או מטעמים אחרים.

ב

הרמב"ם בהל' מאכא"ס פט"ו ה"ט ס"ל שחמץ אסור במשהו מטעם דהו"ל דבר שיש לו מתירין

שאינו בטל דהא פסק כר"ש שחמץ לאחר הפסח מותר מדאורייתא וז"ל חמץ בפסח אעפ"י שהוא מאיסורי תורה אינו בכללותו אלו לפי שאין התערובות אסור לעולם שהרי לאחר הפסח יהיה התערובות מותרת וכו' עכ"ל וכ"כ הרמב"ן במלחמות וז"ל עוד אני אומר דכיון דקיי"ל כל דשל"מ אפילו באלף לא בטיל אף חמץ בפסח אינו בטל לעולם שהרי תבשיל זה שנתערב בו חמץ אין אתה אוסרו אלא ליומו, היום אסור ולמחר מותר והוא עצמו בעינו מותר מן התורה ולא קנס ר"ש להקל עליו, עכ"ל וכ"כ נקוה"כ סצ"ב, וכן ס"ל יש"ש חולין פ"ח ספ"ז, וכן הוא דעה השנית רמ"א שו"ע סק"ב סעיף ד' ט"ז שם סק"ג. אך הר"ן פליג וס"ל שחמץ בפסח לא חשיב דשל"מ כיון שהוא עצמו בעינו אסור מדרבנן, וזה שמותר ע"י תערובת אינו פועל שיחשב דשל"מ וז"ל דכיון דחומרא דדשל"מ מדרבנן הוא לא החמירו בה אלא כשהמין בעצמו עתיד להיות נותר אבל כאן שחמץ עצמו אסור אעפ"י שתערובתו מותר אפשר שהשוו מידותיהן שלא לדנו בכלל דשל"מ עכ"ל, והנה הר"ן פליג על הרמב"ם דליכא למימר שחמץ בפסח חשיב דשל"מ כי הוא עצמו בעינו אסור מדרבנן, אך הרמב"ן ס"ל היות שזה מותר מדאורייתא וזהו רק קנס שרבנן קנסוהו אם נימא שהקנס דרבנן גורם, שיחשב דבר שאין לו מתירין ושיבטל בשישים נמצא שהקנס דר"ש בא להקל עליו, וזה ודאי שר"ש לא קנס להקל עליו אלא להחמיר וע"כ ודאי דגם לאחר שקנס ר"ש לאסור מדרבנן עדיין הוא בגדר דשיל"מ שלא בטיל, ולזה עונה הר"ן, דאם דשל"מ לא בטיל הוא דין דאורייתא שפיר אמרין דלא קנס ר"ש להקל עליו אך מאחר דדשל"מ לא בטיל הוא מדרבנן כי מדאורייתא

כ"ע אמר רב חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור וכו' רב לטעמיה כל איסורין שבתורה במשהו דפוסק כר"י מין במינו לא בטיל וכו' וריו"ח אמר חמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו בנותן טעם, כלומר שמהני טעימת קפילא, ואי ליכא קפילא או למאן דלא סמיך על קפילא בעינן שישים, כי שישים מבטל הטעם, חזינן דרב אוסר חמץ במשהו, וריו"ח ס"ל שחמץ בטל בשישים, ובדף ל' ע"א אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו אסור במשהו ופרש"י דפוסק כר"י דמין במינו לא בטיל ולכן ה"ה כל איסורים שבתורה במשהו, אלא דבכל איסורים לא גזר שאינן מינו אטו מינו, ובחמץ משום חומרת חמץ גזר שלא במינו אטו מינו להיאסר במשהו איברא התוס' פליגי וס"ל שרבא ס"ל בכל איסורים שבתורה שבטל בשישים דפסיק כרבנן שגם מין במינו בטיל בשישים, והכא משום חומרת חמץ אסר במשהו וממילא אין נ"מ אם זה מין במינו או שלא במינו דמשום חומרת חמץ גזר להיאסר במשהו וגם ר' יהודאי כהן פסק כן כששאלו מקמיה כל איסורין שבתורה במשהו או בנו"ט והשיב מדאמר רבא חמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו במשהו משמע שבשאר איסורים בנו"ט איברא התוס' כאן לא פירשו מהו חומרת החמץ, אך בחולין צו ע"א תוד"ה אמר רבא פירשו מהו חומרת החמץ וז"ל שאני חמץ דחמיר טפי דעובר בב"י ולא בדילי מיניה, עכ"ל אבל הרא"ש כתב דחומרת חמץ הוא משום כרת ונ"מ חמץ ע"פ משש שעות ולמעלה דאיכא ב"י וליכא כרת להתוס' אסור במשהו דאכתי איכא ב"י ולהרא"ש בטל בשישים דליכא כרת, וכן פסק בשו"ע סימן תמו סעיף ב' דלפני זמנו בנו"ט, איברא חמץ נוקשה דליכא ב"י גם לתוס' בטל בשישים וכ"כ מג"א סתמ"ז סק"ה [וראה נודע ביהודה קמא אור"ח סימן כב דגם בנוקשה אסור במשהו דסגי הטעם דלא בדילי מיניה הגם דליכא ב"י בנוקשה].

כמו"ב לשיטת הרמב"ם דחמץ אסור במשהו מצד דהו"ל דשל"מ ממילא חמץ אסור במשהו גם בע"פ משש שעות ולמעלה וגם חמץ נוקשה כמ"ש